

Sygn. akt II UK 371/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 marca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski

SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku D. B. i W. B.

przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

z udziałem zainteresowanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T.

o ubezpieczenie społeczne,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 26 marca 2014 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 12 marca 2013 r.

I. oddala skargę kasacyjną,

II. zasądza od Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego na rzecz wnioskodawców kwotę 120 (sto dwadzieścia) zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa prawnego w postępowaniu kasacyjnym.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 27 marca 2012 r. Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w T. – w sprawie D. B. i W. B. przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego o ubezpieczenie społeczne – oddalił odwołania wnioskodawców od decyzji organu rentowego – Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia: 5 sierpnia 2011 r., znak ...N-4/2011; 3 października 2011 r., znak ...17/U/2011; 3 października 2011 r., znak ...14/W/2011. Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca po ukończeniu 16 lat pracował i mieszkał w gospodarstwie rolnym matki, jednak nie został zgłoszony do ubezpieczenia rolniczego jako domownik i nie zapłacono za niego składek na ubezpieczenie rolnicze, co nie pozwala na objęcie go ubezpieczeniem społecznym rolników w myśl art. 6 pkt 2 w zw. z art. 7, art. 37 ust. 1, art. 39 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Wyrokiem z dnia 12 marca 2013 r. Sąd Apelacyjny – po rozpoznaniu apelacji wnioskodawców od powyższego wyroku – zmienił zaskarżony wyrok i ustalił, że wnioskodawca W. B. podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników w okresie od 1 października 2000 r. do 16 maja 2002 r.

Sąd Apelacyjny nie kwestionował, że art. 37 cytowanej ustawy nakłada na rolnika obowiązek, aby w ciągu 14 dni zgłosił Kasie osoby podlegające ubezpieczeniu w jego gospodarstwie, ale uznał, że niewywiązanie się rolnika z obowiązku informowania o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu i o zmianach tych okoliczności nie ma znaczenia dla oceny podlegania ubezpieczeniu społecznemu, powodującemu obowiązek opłacania składek. Skoro więc W. B. spełnił przesłanki uznania go za domownika w rozumieniu art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, w brzmieniu obowiązującym w spornym okresie (j.t. Dz. U. z 1998 r., Nr 7, poz. 25 ze zm.), to podlegał on ubezpieczeniu społecznemu rolników w okresie od 1 października 2000 r. do 16 maja 2002 r.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego – Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego zaskarżył w całości skargą kasacyjną. Skargę oparto na pierwszej podstawie kasacyjnej określonej w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. i zarzucono błędną wykładnię:

a) art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.) przez wadliwe uznanie, że ubezpieczony podlega ubezpieczeniu społecznemu rolników jako domownik rolnika w zakresie ubezpieczenia emerytalno-rentowego, wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego w okresie od 1 października 2000 r. do 16 maja 2002 r.;

b) art. 6 pkt 2 w związku z art. 7, art. 16, art. 37 ust. 1 i art. 39 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników przez przyjęcie, że brak zgłoszenia wnioskodawcy W. B. do ubezpieczenia społecznego rolników nie ma wpływu na ocenę podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników i uznanie go za domownika rolnika – D. B. w rozumieniu przepisów tej ustawy.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania; ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu drugiej instancji w całości i jego zmianę w całości przez oddalenie apelacji ubezpieczonych oraz z ostrożności procesowej orzeczenie o przywróceniu stanu poprzedniego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną wnioskodawcy domagali się oddalenia skargi oraz zasądzenia od organu rentowego na rzecz wnioskodawców kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie jest zasadna.

Na wstępie należy jednak wskazać uchybienia zawarte w w/w wyrokach, które nie są wprawdzie objęte podstawą kasacyjną, jednak mają znaczenie dla rozpoznania skargi kasacyjnej.

Zakres rozpoznania i orzeczenia w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych wyznaczony jest w pierwszej kolejności przedmiotem decyzji organu rentowego, zaskarżonej do sądu ubezpieczeń społecznych, a w drugim rzędzie przedmiotem postępowania sądowego, determinowanego zakresem odwołania od decyzji. Odwołanie wnoszone od decyzji organu ubezpieczeń społecznych nie ma charakteru samodzielnego żądania. W tym kontekście należy wziąć pod uwagę, że Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego wydał trzy decyzje, ujęte w

wyroku Sądu pierwszej instancji. Decyzją z dnia 5 sierpnia 2011 r. – wydaną w stosunku do D. B. stwierdził wydanie decyzji znak ... 12409/1 z dnia 24 maja 2002 r. w sprawie objęcia ubezpieczeniem społecznym rolników W. B. od dnia 17 maja 2002 r. w statusie domownika z naruszeniem prawa i brak możliwości uchylenia tej decyzji. W dniu 3 października 2011 r. wydał decyzję, znak ...17/U/2011, w której uchylił decyzję z dnia 5 sierpnia 2011 r. W dniu 3 października 2011 r. wydał też decyzję - znak ...N/7/2011, wydaną w oparciu o art. 36 ust. 1 pkt 1, art. 6, art. 7, art. 16 oraz art. 39 ust. 4 z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (j.t. Dz. U. z 2008 r., Nr 50, poz. 291 ze zm.), w której stwierdził, iż W. B. nie spełnia warunków do podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników w statusie domownika w okresie od listopada 1997 r. do 16 maja 2002 r.

Stosownie do art. 477¹³ k.p.c. - zmiana przez organ rentowy zaskarżonej decyzji przed rozstrzygnięciem sprawy przez sąd - przez wydanie decyzji uwzględniającej w całości lub w części żądanie strony - powoduje umorzenie postępowania w całości lub w części. Postępowanie zainicjowane odwołaniem od decyzji z dnia 5 sierpnia 2011 r. Sąd Okręgowy powinien być umorzyć, zamiast oddać odwołanie, gdyż decyzja ta została uchylona przez późniejszą decyzję organu rentowego. Przepis ten powinien być również zastosować Sąd Apelacyjny odnośnie roszczenia wnioskodawców dotyczącego okresu od 17 listopada 1997 r. do 30 września 2000 r., gdyż decyzją z dnia 17 listopada 2011 r., znak ...1333/2011/536, Prezes Kasy stwierdził podleganie przez skarżącego ubezpieczeniu społecznemu rolników w tym właśnie okresie; orzekając jednocześnie, że należne z tego tytułu składki nie podlegają dochodzeniu z uwagi na upływ terminu przedawnienia.

Stosownie do art. 477¹⁴ § 2 k.p.c. w razie uwzględnienia odwołania sąd zmienia zaskarżoną decyzję w całości lub w części i orzeka co do istoty sprawy. Sąd Apelacyjny nie uwzględnił tego przepisu, nie dokonując zmiany części decyzji z dnia 3 października 2011 r., znak ...N/7/2011, a jedynie dokonując ustalenia, iż W. B. podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników w okresie od 1 października 2000 r. do 16 maja 2002 r. Ponieważ jednak skarga kasacyjna nie zawiera zarzutu naruszenia w/w przepisów, nie było podstaw do uchylenia zaskarżonego wyroku.

Odnosząc się do zarzutu zawartego w podstawie skargi kasacyjnej należy wskazać, że kontestuje ona ustalenie, że wnioskodawca W. B. podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników jako domownik w okresie od 1 października 2000 r. do 16 maja 2002 r.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników - ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu podlega z mocy ustawy domownik rolnika, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny; jeżeli nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu i nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty. W myśl art. 16 ust. 1 pkt 2 cytowanej ustawy ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu podlega z mocy ustawy domownik rolnika, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny. Ustawowa definicja domownika zawarta została w art. 6 pkt 2 cytowanej ustawy, który stanowi, że przez domownika rozumie się osobę bliską rolnikowi, która: ukończyła 16 lat, pozostaje z rolnikiem we wspólnym gospodarstwie domowym lub zamieszkuje na terenie jego gospodarstwa rolnego albo w bliskim sąsiedztwie, stale pracuje w tym gospodarstwie rolnym i nie jest związana z rolnikiem stosunkiem pracy.

W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 2005 r., I UK 195/04 (OSNP 2005 nr 21, poz. 339) wyrażono – akceptowany w opinii kolegialnej obecnego składu Sądu Najwyższego - pogląd, że rolniczy organ rentowy wydaje decyzje w sprawach podlegania ubezpieczeniu oraz ustania ubezpieczenia (art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy), jednakże decyzja taka nie ma charakteru konstytucyjnego, lecz deklaratoryjny i jako taka nie rodzi stanu prawnego, a tylko stwierdza jego istnienie. W przypadku bowiem, kiedy mamy do czynienia z obowiązkiem bądź prawem wynikającym wprost z ustawy (z mocy prawa), skutek prawny następuje z datą spełnienia się warunków ustalonych w tej ustawie, natomiast decyzja, jako akt konkretyzujący przedmiot i skierowana do indywidualnego adresata, ma charakter deklaratoryjny. Decyzje deklaratoryjne ustalają jedynie istnienie i zakres stosunku prawnego, który powstał wcześniej z mocy przepisów prawnych. Skutki prawne w tego typu sytuacjach powstają więc *ex tunc*, jako skutki ziszczenia się określonych w przepisach prawa warunków, a nie *ex nunc* jako skutki prawne decyzji

deklaratoryjnej. Jest to podstawowa cecha różniąca decyzje deklaratoryjne od decyzji konstytutywnych, które same określają datę, od której następują skutki prawne. Decyzje deklaratoryjne mogą być zatem wydawane w każdym czasie, jako że nie kreują nowych stanów prawnych, a tylko stwierdzają ich istnienie.

Z niekwestionowanych ustaleń Sąd Apelacyjny wynika, że wnioskodawca w okresie trwania umowy dzierżawy (w latach 1997 – 2000) nie zgłosił się do ubezpieczenia społecznego rolników. Prezes Kasy w decyzji z 2011 r. stwierdził jednak podleganie przez niego ubezpieczeniu rolniczemu w tym okresie. W spornym okresie skarżący nie był także zgłoszony do ubezpieczenia społecznego rolników przez matkę jako domownik rolnika, ani nie opłacono za niego składek na ubezpieczenie rolnicze.

Relevantny w tym aspekcie był art. 37 ust. 1 cytowanej wyżej ustawy, zgodnie z którym - rolnik jest obowiązany, nie czekając na wezwanie, w ciągu 14 dni zgłaszać Kasie osoby podlegające ubezpieczeniu w jego gospodarstwie oraz informować Kasę o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu i o zmianach tych okoliczności. Zwrócić jednak należy uwagę, że omawiana ustawa nie normuje konsekwencji nie dopełnienia tego obowiązku. W szczególności nie zawiera przepisu, iż skutkiem niewykonania przez rolnika obowiązku zgłoszenia domownika do ubezpieczenia społecznego rolników zgodnie z art. 37 ust. 1 ustawy w terminie 14 dni od dnia powstania prawa do ubezpieczenia społecznego domownika – jest objęcie domownika ubezpieczeniem, określonym w art. 7 ust. 1 pkt 2, art. 16 ust. 1 pkt 2 – w związku z art. 6 pkt 2 tej ustawy dopiero od dnia późniejszego wniosku w tej kwestii.

Biorąc pod uwagę podleganie przez wnioskodawcę ubezpieczeniu społecznemu rolników z mocy prawa, a nie na wniosek, nie można zaakceptować sugestii skargi kasacyjnej, iż warunkiem *sine qua non* objęcia skarżącego ubezpieczeniem jako domownika rolnika było zgłoszenie go do ubezpieczenia przez rolnika (matkę) we właściwej jednostce organu rentowego, a w konsekwencji – również zapłacenie składek na ubezpieczenie społeczne rolników.

Wykorzystując wykładnię systemową można przykładowo wskazać, że stosownie do art. 45 ust. 1 cytowanej ustawy - o zaistnieniu wypadku przy pracy rolniczej rolnik lub domownik są zobowiązani zawiadomić Kasę bez zbędnej zwłoki,

jednak nie później niż w terminie 6 miesięcy od dnia jego zaistnienia. W myśl ust. 3 tego artykułu - niedopełnienie przez poszkodowanego lub rolnika tego obowiązku, ocenia się przy ustalaniu okoliczności i przyczyn wypadku oraz prawa do jednorazowego odszkodowania. Zdaniem Sądu Najwyższego - mimo więc wyraźnego skonkretyzowania obowiązku rolnika, ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie sankcji w postaci pozbawienia prawa do odszkodowania, w przypadku niedopełnienia tego obowiązku.

W tym kontekście Sąd Najwyższy uznał, że brak unormowania w postaci konsekwencji prawnych niezgłoszenia domownika do ubezpieczenia społecznego w omawianej ustawie był celowym działaniem ustawodawcy, dopuszczającym również późniejsze zgłoszenie domownika do ubezpieczenia społecznego rolników i objęcie go ubezpieczeniem *ex tunc*. Funkcją omawianych przepisów może być potrzeba ochrony interesów domowników w przypadku nieporadności lub braku odpowiedniego wykształcenia rolników, jak również pośrednio – zmobilizowanie pracowników Kasy do monitorowania sytuacji domowników rodzin rolników, którzy kończą 16 lat, w celu rozważenia objęcia ich ubezpieczeniem społecznym rolników, co mogłoby przybrać postać np. wyraźnej i jednoznacznej pisemnej informacji w trakcie zgłaszania rolnika do ubezpieczenia społecznego.

Organ rentowy nie neguje natomiast, że możliwe jest późniejsze skuteczne zgłoszenie do ubezpieczenia społecznego samego rolnika i objęcie go ubezpieczeniem z datą wsteczną.

Sąd Najwyższy zauważa słuszną sugestię organu rentowego, zawartą w skardze kasacyjnej, a wynikającą z konieczności ochrony interesów publicznych i zapewnienia równego traktowania ubezpieczonych, iż „wszelkie zdarzenia ubezpieczeniowe winny być zgłaszane organowi rentowemu w ciągu 14 dni od chwili ich zajścia, nie zaś w momencie, jaki ubezpieczonemu jest wygodny lub w danej sytuacji faktycznej potrzebny (co wystąpiło w niniejszej sprawie)”. „Stanowisko przyjęte w zaskarżonym wyroku pozwala na całkowite uniknięcie obowiązku opłacania składek ubezpieczeniowych (jak w tym przypadku z uwagi na przedawnienie możliwości ich dochodzenia), przy zachowaniu uprawnień wynikających z przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, co w stosunku do innych ubezpieczonych, realizujących obowiązki wynikające z ustawy

jest rażąco nierówne. Przyjęcie takiej interpretacji powołanych przepisów prowadzi przecież do sytuacji, w której takie same uprawnienia wynikające z ubezpieczenia społecznego osiąga osoba płacąca składki zgodnie z obowiązkiem ustawowym i osoba, która nie opłaciła ani jednej składki”.

W ocenie Sądu Najwyższego przepisy omawianej ustawy nie powinny prowadzić do takich sytuacji, jednak Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego już po zapoznaniu się z ogłoszoną tezą i motywami cytowanego wcześniej wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 marca 2005 r., I UK 195/04, miał możliwość zainicjowania procesu legislacyjnego, zmierzającego do jednoznacznego unormowania takich sytuacji, jednak tego nie uczynił. Takie czynności może podjąć również obecnie.

Reasumując – wykładnia językowa, systemowa i (w przedstawionym ochronnym aspekcie) wykładnia funkcjonalna nie pozwalają na uznanie, że Sąd drugiej instancji naruszył prawo materialne, dokonując w zaskarżonym wyroku nieprawidłowej wykładni przepisów wskazanych w skardze kasacyjnej, a zwłaszcza art. 6 pkt 2 w zw. z art. 37 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Niewykonanie przez rolnika obowiązku zgłoszenia domownika do ubezpieczenia społecznego rolników zgodnie z art. 37 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników w terminie 14 dni od dnia powstania prawa do ubezpieczenia społecznego domownika – nie wywołuje skutku w postaci objęcia domownika ubezpieczeniem, określonym w art. 7 ust. 1 pkt 2, art. 16 ust. 1 pkt 2 – w związku z art. 6 pkt 2 tej ustawy dopiero od dnia późniejszego wniosku w tej kwestii.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego w oparciu o przepisy art. 98 § 1 i 3, art. 99 k.p.c. w związku z § 12 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. 2013 r. poz. 490).